

Verum, quod caput est, in eo insistit vehementer S. Doctor, quod abolitus sit a Christo libellus repudii. Porro certum est, per libellum repudii dirimi consuevisse coniugium, ac ita dirimi, ut posset dimissa alteri se iungere foedere coniugali; si igitur iuxta S. Chrysostomum haec uxorem dimittendi, seu clarius adhuc, haec ita dirimendi coniugia facultas per Christum abolita est, aperte consequitur matrimonii christiani vinculum iugiter, etiam interveniente adulterio, perseverare. Hoc argumentum validius adhuc est adversus eos, qui contendunt a Moise per *foeditatem* adulterii flagitium fuisse significatum.

Nec obstat Chrysostomum de viris tantum fuisse locutum; siquidem certum est, ipsum quoad ius matrimoniale parem utrumque coniugem agnovisse, ut inter caetera patefaciant quae scribit Hom. XIX. in I. Cor VII. « Alibi certe magnam » dat marito praerogativam et in novo et in veteri Testamento dicens: *Ad virum tuum conversio tua, et ipse tibi dominabitur.* Paulus vero sic dividens et scribens: *Viri diligite uxores, uxor autem timeat virum.* Hic vero non ultra maius aut minus ponit; sed unam potestatem. Quare? Quia de castitate sermo ipsi erat. In aliis quidem praerogativam, inquit, habeat maritus; ubi autem de continentia agitur, non item. *Vir potestatem sui corporis non habet, neque uxor.* Multa est aequalitas, et nulla praerogativa (137). »

Multo vero minus adversarii S. Io. Chrysostomum sibi favere arbitrari possunt, quod in cit. serm. *De libello repudii* scripserit: « Nam si is, qui mortui coniugis, cuius uxorem accepit, imaginem recumbentem viderit, afficitur aliquo modo, et graviter fert; ac si viventem maritum videat eius, quae sibi cohabitavit (138), qualem vitam aget? Quo pacto ingredietur

(137) N. 1. ed. Maur. tom. X. pag. 139 seq.

(138) Ad clariorem huius loci intelligentiam, animadvertendum est, quod ea, quae hic dicit S. Io. Chrysostomus de defuncti viri imagine, allata sint similitudinis gratia; ut animi sensa exprimat illius, qui viderit mulierem a se dimissam ob adulterium, in alterius potestatem venisse.

domum? Quo animo, quibus oculis videbit illius uxorem suam? Imo neque illius, neque suam iuste quis talem appellat: *adultera enim nullius est uxor* (139). » Ex quibus postremis verbis concludunt, iuxta S. Doctorem, reum quidem illum fieri, qui uxorem praeter causam fornicationis dimiserit; contra vero si hac de causa eam repudiaverit, immunem esse prorsus a crimine, etsi aliam duxerit, quia id Dominus fieri posse hoc in casu edixit. Verum si expendamus orationis seriem, patebit, ideo S. Ioannem Chrysostom. mulierem adulteram nullius uxorem dixisse, quod nec prioris proprie sit uxor, qui eam dimisit, nec alterius, qui post illam dimissionem adulterii causa eandem duxerit. Non prioris, quia eam a se repulit, neque amplius uti uxorem agnoscit, aut cum ea cohabitare sustinet; non alterius, quia iuxta christianam legem, qui dimissam, vivente adhuc dimittente, duxerit, moechatur. Atque ita fit, ut neutrius sit uxor, non unius *de facto*, non alterius *de iure*.

Quin potius ex his verbis novum exurgit argumentum pro genuina S. Chrysostomi sententia de absoluta indissolubilitate coniugii etiam in casu adulterii. Si enim ipse arbitratus esset, propter adulterium vinculum coniugale reipsa dirimi, nunquam dixisset mulierem adulteram a priore dimissam non esse alterius legitimam uxorem; soluto quippe matrimonio, mulier libera est, et qui eam ducit, legitime ducit. At hoc inficiatur S. Chrysostomus; imo docet eam esse *adulteram* et *adulterum* illum, qui eam duxerit. Censuit itaque, et in hoc casu vinculum coniugale integrum permanere. Qua propter concludebat post obiecta verba: « Fefellit pacta, quae cum illo habuit, et ad te cum honestis legibus non venit. »

§. XVI.

De Theodoretis.

Nec dissentit a Io. Chrysostomo Theodoretus in omnimoda vinculi coniugalis asserenda firmitate etiam interveniente adul-

(139) Loc. cit. ex tom. III. n. 5 pag. 207.

terio, quamvis adversarii eum pro causa sua adducere non ve-
reantur. Sane tria a Launoio ex eo proferuntur, quibus sua-
deat, episcopum Cyrensem, quem merito doctum atque in Scrip-
turis exercitatissimum vocat, suae sententiae adstipulari: sunt
autem:

I. Ex lib. V. *Haeretic. fabular. c. XVI.* ubi haec leguntur:
« Antiqua (lex) eum, qui uxorem odio habebat, dimittere
» illam iussit; nova autem adulterium appellat repudium citra
» fornicationem. *Qui enim, inquit, uxorem suam dimittit,*
» *excepta fornicationis causa, moechari eam facit, et qui di-*
» *missam duxerit, moechatur (140). »*

II. Ex eiusdem libri cap. XXVI. *De matrimonio*: « Ipse au-
» tem Dominus non solum non prohibuit matrimonium, sed et
» in nuptiis convivatus est, et vinum sine cultura productum
» nuptiis donum dedit. Legem porro matrimonii adeo confirma-
» vit, ut eum, qui excepta fornicationis causa matrimonium
» solvere velit, alia lege inhibeat: *Quicumque, inquit, uxo-*
» *rem suam dimittit, nisi ob fornicationem, facit eam moe-*
» *chari (141). »*

III. Ex serm. IX. *De legibus*: « At naturae opifex, quia hu-
» manam creans naturam unum principio virum et foemi-
» nam unam formavit, etiam solvi matrimonium vetat, uni-
» camque huius dirimendi causam adsignavit eam, quae mari-
» talem copulam vere divellit. *Omnis enim, ait, qui dimittit*
» *uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moe-*
» *chari, et qui dimissam duxerit, adulterat.* Quibus verbis
» caetera uxoris vitia ferri iubet, seu loquax sit illa, seu tem-
» lenta, seu convitiosa: sin vero nuptiarum leges transiliat,
» in aliumque procax intendat, tunc denique copulam solvi
» iubet (142). »

Quibus Braun alium textum adiecit ex comment. in I. ad Cor.

(140) Op. ed. Paris. 1642. tom. 4. pag. 289.

(141) Ibid. cap. XXV. pag. 508, non autem cap. XXVI. ut allegat Launoius.

(142) Ibid. pag. 619 seq.

VII. ubi scribit: « Statuit hoc loco tantum separationis legem,
» quam, qui alia quam fornicationis causa discesserunt,
» coniuges servare debeant (143). »

Haec quidem ipsi. Verumtamen si recte ea dispiciantur, non
modo divortii perfecti causae haud favere, sed eidem potius
adversari, quae tanto apparatu iactantur Theodoretis testimonia
ex illorum analysi sobrius quisquam sibi persuadebit.

Etenim 1. Nihil de suo statuens Theodoretus, se refert ad
Matth. V. 32. et XIX. 9. textus: adeoque tota resolvitur con-
troversia ad intelligentiam textuum Matthaei. Iam vero suo loco
nos critice et exegetice ostendimus, illos haud intelligi posse de
solutione coniugii quoad vinculum, ita ut fas sit post uxoris
adulterae eiectionem aliam ducere. Idem proinde dicendum de
Theodoretis sententia.

2. Quamvis in allegatis testimoniis Theodoretus aperte loqua-
tur de *repud'io*, de *solutione* matrimonii, de *divulsione copulae*
coniugalis, de *diremptione*, quae voces, ut notum est, in usu
loquendi Patrum aequè intelligi possunt de dissolutione perfecta
ac de imperfecta; nunquam tamen docet posse virum, citra
adulterium, aliam ducere uxorem post eiusmodi repudium,
solutionem, divulsionem aut diremptionem. Quod tamen ne-
cesse foret, ut is suffragari adversariorum thesi dici deberet.

His animadversis, ad textus Theodoretis expendendos iam
accedimus.

Itaque ad primum quod attinet, Theodoretus affirmat, novam
Legem vocare *adulterium* (144), repudium citra fornicationem,
quatenus adulter efficitur, tum qui citra fornicationis causam
uxorem dimittit, tum qui quacumque de causa dimissam
ducit, ut patet ex verbis evangelicis ab ipso adductis: *et*
qui dimissam duxerit, moechatur, quae postrema verba Lau-

(145) Ita in cit. Dissert. *De matrim.* qui non verba, sed sensum Theodo-
reti, ut ipse autumat se retulisse profitetur. Alibi autem prout iacent, retu-
lit Launoius.

(144) Graece enim est *μοιχεύειν*.

noius omisit ; aut quatenus in causa est vir quod uxor citra fornicationem dimissa , adulteret. Nec tamen exinde sequitur non fore adulterum ex mente Theodoretī, qui in casu fornicationis, adultera dimissa , aliam duxerit , aut qui hac de causa dimissam mulierem duceret. Hoc porro esset ostendendum , quod tamen ex verbis Theodoretī adversarii non efficiunt.

Nec alium sensum prae se ferre alterum textum liquet ex orationis serie , et ex iis quae postea subiicit. Etenim immediate post allegata verba ita prosequitur Cyrensis praesul : « Deinde, cum dixissent pharisaei, veterem legem iussisse dari libellum repudii , interpretatus est (Christus) illis scopum legis. Dixit enim : *Ob duritiam cordis vestri legem hanc scripsit vobis : ab initio autem creationis , masculum et foeminam fecit illos Deus. Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae , et erunt duo illi caro una.* Ita cum primam legisset legem , quam ipse dederat , subiunxit : *Itaque iam non sunt duo. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.*»

Sub finem vero eiusdem capituli prolata Apostoli sententia : *Iis autem, qui matrimonio iuncti sunt etc.* pergit dicens : « Tantum abest , ut prohibeat matrimonium , ut etiam eum, qui *dissolvit* (145) , dominicis legibus cohibeat. Non enim , ego , inquit , hanc legem scribo , sed Dominus Deus , qui in evangeliiis divinis adiecit , et eam, quae separata fuerit , in nuptam manere iussit , hac ratione cogens redire ad vi-

(145) Hac occasione adnoto quamnam potestatem voces *dissolvere* , *dirimere* etc. habeant penes antiquos. Certum enim est hic a Theodoro verbum *dissolvere* , accipi in sensu separationis partialis , seu quoad torum et habitationem. Quod quidem confirmatur alio exemplo, quo sensu veteres quandoque vocem *dissolvere* accipiant , non ad significandam plenam coniugii dissolutionem, sed ad partialem tantum, nimirum ex Patribus concilii Gangrensis, qui in Synodica epist. sua aiunt iuxta veterem versionem : « Unde factum est , ut multae mulieres eos (Eustathianos) secutae , relictis propriis viris , et viri , uxoribus destitutis , *vinculum coniugale dissolverent* , continentiam profitentes , quam cum retinere non possent , *adulterium commiserunt.* » Iam vero quam ratione adulterium perpetrare potuissent , si prioris coniugii solutum erat vin-

rum (146). » Quibus verbis quaecumque coniugalis vinculi solutionem absolute excludit.

In tertio textu, cum afferat integra Salvatoris verba : *Et qui dimissam duxerit, adulterat*; satis ostendit, se non admittere vinculi solutionem; dum vero profert verba illa : ob fornicationem *solvi copulam iubet*, aperte innuit se loqui de unica causa intrinseca separationis quoad torum; quod apertius constat ex voce *iubet*, quae indicat obligationem, qua vir tenetur ad dimitendam uxorem, quae maneat in adulterio, ne eius delicti se participem faciat iuxta illud Prov. *Qui tenet adulteram stultus est et impius*, ab antiquis saepe laudatum.

Quod demum omne depellit dubium est textus, quem Braun veritus est integrum adducere, contentus sensum eius evertere, ut illum ad rem suam accommodaret. Itaque in comment. in 1. ad Cor. VII. 10. 11. in ea verba : *Iis autem, qui matrimonio iuncti sunt etc.* Theodoretus haec scripsit : « Evangelicam legem revocat in memoriam. Dominus enim in sanctis evangeliiis dixit : *Quicumque dimittit uxorem praeter quam causa fornicationis, facit eam moechari.* Propterea adiecit. *Non ego, sed Dominus.* Hoc autem, *maneat innupta, vel vir reconcilietur*, non est contrarium illi : *Nolite fraudare invicem nisi forte ex consensu* Illa enim dicta sunt iis, qui non propter aliam causam, sed propter solam continentiam separantur; hic autem iis legem statuit, qui de aliis rebus contentiunt. Et conatur quidem infractum servare matrimonii vinculum : condescendens autem imbecillitati, ei, qui separatur, continentiam praecipit, hac etiam ratione prohibens matrimonii disiunctionem. Cum enim alteri coniungi prohibet, utramque partem ad prius matrimonium redire compellit (147). » Hic quisque intelligit Theodoretum non modo verba Pauli, verum etiam ipsius Christi de perfecta indissolubilitate exposuisse, ita ut de fornicationis causa ne mentionem quidem iniecerit.

culum? Celebratum est autem hoc concilium circa an. 524. in Paphlagonia. In collect. ampliss. concil. Venet. 1735. tom. II. col. 1097.

(146) Ed. cit. pag. 509.

(147) Op. ed. cit. tom. III. pag. 159.

Ut igitur paucis perstringamus, quae de Theodoro hac super re diximus, ex eo habemus, nunquam ipsum locutum esse de facultate alterius ducendae uxoris, priore etiam propter adulterium dimissa, in quo tamen consistit controversiae cardo; habemus insuper, ipsum ubique summam praedicare coniugalis vinculi firmitatem, atque exinde occasionem cepisse commendandi prae Mosaico instituto legem evangelicam (148.)

§. XVII.

De Asterio Amaseno.

Asterius, Amasae in Ponto episcopus, qui floruit sub finem quarti, aut sub initium sec. V. (149), in *Homil. in locum evangelii secundum Matth. An liceat homini dimittere uxorem suam*, scribit: « Hoc ratum ac omnino persuasum habete, exceptis morte ac adulterio, nulla ex causa matrimonium dirimi » (150). »

Haec porro verba persuadere videntur, S. Asterium in ea fuisse sententia, quod coniugium adulterio non secus ac morte quoad vinculum dirimatur. Alloquitur enim eos, qui tunc temporis summa facilitate uxoris nuncium remittebant. Siquidem haec ait: « Qui autem nexu tam arcto iuncti sunt, iam non sunt duo, sed una caro: quod ergo Deus coniunxit homo non separet. Sane quidem haec pharisaeis tunc dicta fuere: ve-

(148) Nimis proinde facilem se praebuit Tournelyus, dum Theodoretum, non secus ac Asterium, de quo mox dicturi sumus, adversariis dimisit. Ast Colletus in *Continuatione Tournelyi* in tract. *De matrim.* cap. V. n. 197. et 198. utrumque vindicavit, et quidem iure meritoque.

(149) Bellarminus *De script. eccles.* hunc auctorem retulit ad an. 400. Eidem assensit Labbeus in *dissert. historica* ad hunc Bellarmini locum. Huius Asterii quinque homiliae omnium primus reperit vulgavitque Rubenus S. I. Antwerpiae 1607. Quibus deinde alia eiusdem opera adiecit et vulgavit Cotelerius in op. *Veterum monument.* Paris 1681. tom. II. p. 1. seqq. In quinque illas homil. priores Cf. notas Frontonis Ducaei; in posteriores vero notas eiusdem Cotelerii pag. 516. ubi plena invenitur Asterii notitia.

(150) In *Bibl. max.* PP. Lugd. 1677. tom. V. pag. 818.

» rum nunc quoque vos horum institores audite; qui ceu vestes » subinde uxores mutatis; qui thalamos tam saepe ac facile, » atque nundinarum tabernulas, struitis; qui dotem ac bona ducitis, coniugesque ad quaestum ac negotiationem habetis; » qui levi statim offensione, repudii libellum conscribitis; qui » in vivis hactenus agentes, viduas plures relinquitis (151). »

Attamen non desunt, qui Asterium de sola quoad torum et habitationem dissolutione exponant. Quod quidem suadere posse videtur 1. ex eo quod nunquam in toto hoc sermone affirmet licitum esse post coniugii dissolutionem aliam ducere uxorem; 2. ex eo quod arguat eos, qui Romanis legibus confisi libellum repudii scribebant, quibus leges divinas opponit dicens: « Si » autem Romanis auscultantes legibus permissam esse scortationem (viris), ac crimine vacare existimant, gravem sane errorem errant, ignorantque leges divinas ab humanis nimium » quantum distare doctrinis ac placitis 3. Quod de eiusmodi eiectione a domo disserat: « Laudabo eum, inquit, qui fugerit » insidiatricem; qui abruperit vinculum, quod eum aspidi, » quod viperae copulavit. Huic enim primus indulget ipse universorum Auctor, tamquam iusto dolore percito, meritoque » domus pestem ac exitium domo exigenti (152). » 4. Demum ex eius exhortatione ad castitatem, qua suum sermonem claudit, et ex eo quod pares viros foeminis facit, quibus certe a legibus indultum non erat propter adulterium divortium (153).

(151) Ibid. Ex his verbis non absurde nonnulli colligunt S. Asterium non solos catholicos alloqui, penes quos nunquam viguit, illa praesertim aetate, tanta facilitas in uxoris commutandis, sed promiscuam alloqui multitudinem, quae constabat etiam paganis et haereticis, praesertim Arianis. Animadverti etiam debet in sensu, ut aiunt, accommodo pro diversa substrata materia intelligi posse obiecta verba: *Exceptis morte et adulterio*, adeo ut priora referantur ad dissolutionem perfectam, posteriora ad dissolutionem imperfectam seu quoad separationem a toro et cohabitatione. Cf. Martorelli op. cit. p. 512.

(152) Ibid. pag. 820.

(153) Cf. Amort. Op. cit. pag. 87.

§. XVIII.

De S. Hilario Pictaviensi.

Huius S. Patris pro causa sua in medium protulit testimonium Launoius tamquam peremptorium (154). Ast si accuratè Hilarii verba expendamus, patebit, ipsum contrariam omnino tenuisse sententiam.

En eius verba ex cap. IV. in S. Matth. n. 22. « *Dictum est autem: Quicumque dimiserit uxorem suam, det illi repudium etc.* Aequitatem in omnes concilians, manere eam maxime in coniugiorum pace praecepit: legi addens plura, nihil demens. Nec sane profectus argui potest. Nam cum lex libertatem dandi repudii ex libelli auctoritate tribuisset, nunc marito fides evangelica non solum voluntatem pacis indixit, verum etiam reatum coactae in adulterium uxoris imposuit, si alii ex discessionis necessitate nubenda sit: nullam aliam causam desinendi a coniugio praescribens, quam quae virum prostitutae uxoris societate pollueret (155). »

Quae verba hunc fundunt sensum: Christus, prout pollicitus erat, hoc documento non solvit legem, sed adimplevit eam perficiens, quatenus libellum repudii abolevit, ac merito pacem cum uxore sua indixit, praecipiens cum ea iugiter permanere. Ita vero eiusmodi cum uxore perseverantiam indixit, ut si quaecumque de causa eam repudiaret, se reum constituat adulterii, in quod ob eius derelictionem ipsa incideret, si alteri nuberet. Unicam assignavit causam iustae dimissionis, nempe uxoris fornicationem seu prostitutionem, et quidem dimissionis a toro et cohabitatione. Siquidem hoc in casu iustae dimissionis, si uxor dimissa alteri se copulaverit, sibi soli imputare debet

(154) Scribit enim op. cit. pag. 828. « Periodus tota, quid Hilarius sentiat, » facile ostendit. Scripturam intelligit quomodo illa intelligendam se praebet, » licere videlicet marito, dimissa propter adulterium uxore, aliam ducere. »

(155) Opp. ed. Maur. Veronae 1750. tom. I. pag. 686.

adulterii reatum, in quem ipsa inciderit, a quo maritus dimittens immunis est.

Iam vero concurs haec est, ut vidimus, Patrum doctrina, a qua profecto Hilarius nulla ratione dissentit, quin potius eam confirmat. Hinc merito editores Maurini in nota ad hunc Hilarii locum scripserunt « Qui ex hoc loco volunt Hilarium non modo uxorem adulterii ream dimittendi, sed et alteram ducendi licentiam tribuere, aliud ei attribuunt, quam quod dicit aut sentit, cum maritum uxoris adulterae ab illius societate dumtaxat absolvat. »

§. XIX.

De Chromatio Aquileiensi.

Quae de hoc argumento scripsit S. Chromatius, episcopus Aquileiensis, (156) habentur Tractatu IX. in cap. V. S. Matthaei ubi praemissis verbis Salvatoris: *Ad duritiam cordis vestri etc.* in hunc modum prosequitur: « Unde nunc non immerito Dominus ac Salvator noster, sublata illa licentia, antiquae constitutionis suae praecepta restaurat. Iubet namque matrimonii castum coniugium indissolubili lege servari, ostendens coniugii legem a se esse primitus institutam. Ipse enim ait: *Quod ergo Deus coniunxit in unum, homo non separet.* Quo dicto et passivam Iudaeorum licentiam, et stultam ac miserabilem Manichaeorum praesumptionem, qui negant a Deo esse coniugia, huius sententiae pronuntiatione damnavit, dicens: *excepta causa fornicationis* uxorem non licere dimitti: aperte demonstrans, eum contra Dei agere voluntatem, qui matrimonium a Deo iunctum illicita divortii separatione te-

(156) De huius sancti antistitis gestis et scriptis cf. Iustum Fontaninum episcop. Corcyrensem in *Historia litteraria Aquileiensi*. Romae 1744. libri tres cap. 3. et 4. Nec non Bernard. Mariam De Rubeis *De monumentis ecclesiae Aquileiensis commentario illustratis*. Argentinae (seu Venitiis) 1740. cap. 10. seq.

» merare praesumpserit. Unde non ignorent, quam grave apud
 » Deum damnationis crimen incurrant, qui per effrenatam li-
 » bidinis voluptatem (absque fornicationis causa), dimissis
 » uxoribus, in alia volunt transire coniugia. Quod idcirco se cre-
 » dunt impune committere, quia humanis et saeculi legibus
 » id videtur permissum, nescientes, in hoc se gravius ac magis
 » delinquere, quia humanas leges divinis praeferant; ut quod
 » illicitum Deus esse constituit, ideo licitum credant, quia ab
 » homine sit libere permissum. Sed sicuti uxorem caste ac pure
 » viventem dimittere fas non est; ita quoque adulteram dimit-
 » tere permissum est, quia ipsa mariti consortio fecit se indig-
 » nam, quae in corpus suum peccando, Dei templum ausa est
 » violare (157). » Hactenus ille.

Ex hac postrema periodo nonnulli contenderunt Chroma-
 tium ita de divortio loqui, ac si novum matrimonium, dimissa
 uxore adultera, contrahi posse existimarit, uti Dupinius (158).
 Ast Tillemontius ei refragatur dicens S. Chromantium verbis
 uti evangelicis, quin aliquid praeterea de suo adiiciat, cum
 forte neque prae oculis eiusmodi quaestionem habuerit (159);
 refragatur pariter Ceillierius (160), nec non Sixtus Senen-
 sis (161), alique passim adversus neotericos, qui id ipsum
 inficiantur (162).

(157) *Sancti Chromatii episcopi Aquileiensis scripta sive opuscula*. Utini
 1825. pag. 49. 50.

(158) *Nouvelle bibliothèque des auteurs ecclésiast.* Paris 1690. tom. III.
Des auteurs du cinquième siècle, première partie pag. 269. ubi scribit: « En
 » expliquant ce qui est dit dans l'Évangile du divorce, il parle comme s'il
 » croyait que l'on pût épouser une autre femme après avoir fait divorce pour
 » l'adultère. Mais il condamne ceux, qui quittent leur femme pour d'autres
 » causes, et ensuite se remarient, quoiqu'il avoue que les loix humaines
 » le permettent.

(159) *Mémoires etc.* tom. XI. note II. *Sur saint Chromace* page. 667.

(160) *Hist. générale des auteurs sacrés*, tom. XIII. pag. 86.

(161) *Biblioth. sanct.* lib. VI. annot. LXXXI. ed. Neap. 1747. una cum
 Milante tom. II. pag. 782.

(162) Cf. Iustum Fontaninum op. et loc. cit. cap. IV. n. IV. et editores. Opp.
 S. Chromatii Utinens. in praef. pag. XL. seqq.

Sane, ut constat ex istius tractatus lectione, S. Chromatius
 eum in duas partes dispescit; in priori unice proponit textum
 Matthaei V. 32. quin ei quidpiam adiiciat. Adeoque de hac
 parte nihil attinet dicere. In posteriori eos arguit, qui Roma-
 narum legum obtentu divinam constitutionem de coniugii
 religione solvebant; quique inde etiam crimen suum auge-
 bant, quod leges humanas divinis sanctionibus anteferrent.
 Iam vero affirmat quidem Chromatius sub finem huius trac-
 tatus posse viros adulteras, quae fidem coniugalem violarunt,
 depellere, non tamen adiecit, illis dimissis, novum posse inire
 coniugium. Hoc porro necesse foret, ut adversariorum sen-
 tiae eum adstipulari diceremus.

§ XX.

De S. Hieronymo.

Doctrina Hieronymi adeo aperta est, ut mirum videri possit
 Chemnitium aliosque ausos esse eum inter divortii patronos
 recensere.

Occasionem hi nacti sunt ex iis, quae S. Doctor in epistola
 ad Oceanum adiecit extenuandi causa gravitatem culpae, quam
 Fabiola repudiando adulterum maritum, seque cum alio iun-
 gendo, admiserat. Ast perperam; ita enim prosequitur S.
 Hieronymus: « Igitur et Fabiola, quia persuaserat sibi, et
 » putabat a se virum iure dimissum; nec Evangelii vigorem
 » noverat, in quo nubendi universa causatio, viventibus
 » viris, foeminis amputatur, dum multa diaboli vitat vulnera,
 » unum incauta vulnus accepit. Sed quid ego in abolitis et
 » antiquis moror, quaerens excusare culpam, cuius poeniten-
 » tiam ipsa confessa est? » Refert deinde acerbam ac publicam
 Fabiolae poenitentiam (163).

Nec minus perspicua sunt, quae scribit in epist. ad Aman-

(163) Ed. Vallars. Opp. tom. I. epist. LXXVII. n. 3. 4. col. 455.

dum presbyterum : « Reperi iunctam epistolae et commenta-
 » riolo tuo brevem chartulam, in qua haec indita ferebantur :
 » Quaerendum ab eo, id est a me, utrum mulier, relicto
 » viro adultero et sodomita, et alio per vim accepto, possit
 » absque poenitentia communicare Ecclesiae, vivente adhuc eo,
 » quem prius reliquerat . . . Responde itaque sorori, quae
 » a nobis super suo statu quaerit, non nostram, sed Apo-
 » stoli sententiam : *An ignoratis fratres . . . Ergo vivente*
 » *viro, adultera erit, si duxerit alterum virum*, et in alio loco :
 » *Mulier alligata est* etc. Omnes igitur causationes Apostolus
 » amputans, apertissime definivit, vivente viro adulteram
 » esse mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris
 » violentiam, matris persuasionem, patris auctoritatem, pro-
 » pinquorum catervam, servorum insidias atque contemptum,
 » damna rei familiaris. Quamdiu vivit vir, licet adulter sit,
 » licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, et ab uxore
 » propter haec scelera derelictus, maritus eius reputatur, cui
 » alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus haec propria
 » auctoritate decernit, sed Christo in se loquente, Christi
 » verba sequutus est, qui ait in Evangelio : *Qui dimittit uxo-*
 » *rem suam, excepta causa fornicationis, facit eam moechari;*
 » *et qui dimissam acceperit, adulter est* : Animadvertite quid
 » dicat : *qui dimissam acceperit, adulter est*. Sive ipsa di-
 » miserit virum, sive a viro dimissa sit, adulter est, qui eam
 » acceperit . . . Ergo et ista soror, quae, ut dicit, vim passa
 » est, ut alteri iungeretur, si vult corpus Christi accipere, et
 » non adultera reputari, agat poenitentiam : ita dumtaxat, ut
 » secundo viro, qui non appellatur vir, sed adulter, a tempore
 » poenitentiae non copuletur (164). »

Haec adeo decretoria sunt, ut supervacaneum censeam alia
 eiusdem S. Doctoris adferre testimonia, in quibus eandem de
 omnimoda indissolubilitate matrimonii orthodoxam doctrinam
 inculcat.

(164) Ibid. epist. LV. n. 3. et 4. col. 295 seq.

Operae potius pretium est, subdolas atque contortas Launoii
 caeterorumque eius asseclarum evasiones praecludere. Iuxta
 Launoium « Hieronymi sententia est, ut patet, viri et uxoris
 » conditionem parem non esse, in eo, quod attinet adulterium ;
 » ac viro liceat, dimissa propter solum adulterium uxore, aliam
 » ducere ; sed uxor, viro propter adulterium demisso, non
 » potest alteri, quamdiu dimissus vivit, nubere. Atque istud
 » quod observatione summa dignum est, ecclesiarum magis-
 » trum dixisse *nusquam*, maritum illum, qui, dimissa prop-
 » ter fornicationem uxore, aliam ducit, adulterum esse, cum
 » toties dixerit, uxorem, quae, dimisso ob fornicationem
 » marito, alteri nupserit, adulteram esse (165). » Ergo si
 fidem iungamus Launoio *nusquam* S. Hieronymus dixit *ma-*
ritum illum, qui, dimissa propter fornicationem uxore, aliam
ducit, adulterum esse ; si illa esset Hieronymo mens, quorsum
 dixisset in descripto ex epistola ad Amandum testimonio :
 « Animadvertite quid dicat (Christus), *qui dimissam acceperit,*
 » *adulter est ; sive ipsa dimiserit virum, sive a viro dimissa*
 » *sit, adulter est qui eam acceperit*. Quibus verbis eandem
 » significat esse tum viri tum uxoris dimittentis conditionem,
 » ita ut uterque adulter evadat hoc in casu, sive vir sive
 » mulier. » In Epist. vero ad Oceanum « Quidquid viris iubetur,
 » inquit, hoc consequenter redundat in foeminas. Neque enim
 » adultera uxor dimittenda est, et vir moechus tenendus. »
 Ex quibus patet S. Hieronymum non modo aequivalentibus
 verbis de viris affirmare quod de foeminis adstruit, sed prae-
 terea ex virore potius conditione arguere conditionem uxorum,
 quae ob adulterium dimissae sunt, adeoque legem evangelicam
 immediate viros afficere, et, cum par sit utriusque coniugis
 hac in re conditio, afficere etiam mulierem. Talis est magistri
 ecclesiarum doctrina, non autem commentum, quod Launoius
 excogitavit ad eius eludendam auctoritatem.

Idem est ferendum iudicium alterius effugii ab aliquibus

(165) Op. ed. cit. pag. 892. et 895.

in eundem finem quaesiti, dum aiunt, S. Hieronymum distinxisse inter adulterium probatum et adulterium praesumptum; atque in adulterii quidem praesumpti, sed non probati casu denegasse facultatem novas ineundi nuptias, eam vero concessisse adulterio probato, viris praesertim. Hoc vero paradoxum evincere adnituntur illis verbis, quae leguntur in eius Commentar. super Matt. XIX. 9. « Sola fornicatio est, quae » uxoris vincat affectum: immo cum illa unam carnem in » aliam diviserit, et se fornicatione separaverit a marito, non » debet teneri; ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente » Scriptura: *Qui adulteram tenet, stultus et impius est.* Ubicum- » que est igitur fornicatio et fornicationis suspicio, libere uxor » dimittitur. Et quia poterat accidere, ut aliquis calumniam » faceret innocenti, et ob secundam copulam nuptiarum, veteri » crimen impingeret, sic priorem dimittere iubetur uxorem, » ut secundam, prima vivente, non habeat (166). » Verum ecquis in adductis verbis deprehendet, a S. Doctore distinctionem fieri inter adulterium probatum et non probatum? Insuper concedi viris dissolutionem quoad vinculum, cum expresse affirmet ita iuberi dimittere uxorem fornicantem, ut *secundam prima vivente non habeat?* Aut etiam disparitatem inter virum ac mulierem hoc in casu significari, cum aperte contrarium doceat illis verbis: « Apud nos, quod non licet » foeminis, aequè non licet viris: *et eadem servitus pari conditione censetur* (167)? »

Eodem in pretio habenda sunt, quae alii autumarunt, nimirum S. Hieronymum perinde ac S. Io. Chrysostomum veram suam studio celasse sententiam (168); aut non satis sibi constitisse aut delectatum esse nimium ideis monasticis (169). Haec enim omnia, hisque similia patefaciunt huiusmodi scrip-

(166) Ita Braun cit. Dissert. pag. 53 seq.

(167) *Epist. LXXVII ad Ocean. n. 3. col. 453. ed. cit. tom. I.*

(168) Ita auct. op. German. *Tentamen theolog. statist. nota 685. pag. 188.*

(169) Uti Ios. Batz in op. Germ. *Harmonia novissim. legum Bavariae circa divortium etc. pag. 15.*

tores, qui talia comminiscuntur, haud sibi sincero animo proposuisse veritatem persequi, sed iuxta anticipatam sententiam velle vel invitos ad se pertrahere, oblectarique iis, qui contrarium docent. Haec perpetua est istorum ars, ut si quaedam obscure dicta videantur, ea illico arripiant ac pro se adducant, ea vero, quae clara sunt, secus ac ipsi optarent, tenebris offundere nitantur.

§. XXI.

De S. Augustino.

Hipponensem praesulem sibi adversari divortiorum patroni sentiunt ac ultro fatentur; quinimo ipsum veluti primum huius doctrinae assertorem de indissolubilitate coniugalis vinculi, etiam interveniente adulterio, traducunt. Sane Chemniti- us audacter asserit, quaestionem hanc post Augustini tempora coepisse *horridius disputari*, Patres vero eodem Augustino antiquiores, *non adeo*, inquit, *fuere asperi, duri, horridi et immanes*, ut coniugi innocenti alterum ineundi connubium facultatem denegaverint, *sed docuerunt rectius, praestantius et perfectius esse, si etiam ille, qui ab adultera separatus est, vel maneat sine coniugio, vel reconciliatam uxorem rursus recipiat* (170). Verum quid senserint Patres Augustino antiquiores ab aetate apostolica ad S. Augustinum usque, ex allatis ipsorum testimoniis abunde liquet. Ideo vero S. Doctorem primum huius doctrinae auctorem faciunt, quod data opera quaestionem hanc omni sub aspectu discussit in duobus praesertim *De coniugis adulterinis* ad Pollentium libris.

Hic quippe S. Augustinum hac de quaestione consuluerat, ac se in eam sententiam propensum patefecerat, nimirum posse coniugem innocentem, dimisso adultero coniuge, alteri se copulare: quo sensu se intelligere Apostoli textum I. Cor. VII. professus est.

(170) *Examin. conc. Trid. in can. VII. sess. XXIV.*

S. Augustinus a cap. I. ad VIII. eiusmodi interpretationem refellit; deinde cap. IX. ita aggreditur praecipuum Pollentii argumentum, quod pariter est Achillis omnium adversariorum evangelicae et apostolicae doctrinae, atque ita dissolvit: « Cur » ergo, inquis, interposuit Dominus causam fornicationis, et » non potius generatim ait: *Quicumque dimiserit uxorem » suam, et aliam duxerit, moechatur*, si et ille moechus est, » qui, dimissa fornicante muliere, alteram ducit? Credo, quia, » illud quod majus est, hoc Dominus commemorare voluit. » Maius enim adulterium esse quis negat, uxore non fornicante » dimissa, alteram ducere, quam si fornicantem quisque di- » miserit, et tunc alteram duxerit? Non quia et hoc adulterium » non est; sed quia minus est, ubi fornicante dimissa altera » ducitur.... Quemadmodum igitur si dixerimus: *Quicumque » mulierem a marito praeter causam fornicationis dimissam » duxerit, moechatur*, procul dubio verum dicimus; nec » tamen ideo illum qui propter causam fornicationis dimissam » duxerit, ab hoc crimine absolvimus, sed utrosque moechos » esse minime dubitamus: ita eum, qui praeter causam for- » nicationis uxorem dimiserit et aliam duxerit, moechum pro- » nunciamus; nec ideo tamen eum, qui propter causam for- » nicationis dimiserit et alteram duxerit, ab huius peccati » labe defendimus. Ambos enim, licet alterum altero gravius, » moechos tamen esse cognoscimus... Sed si hoc evangelista » Matthaeus, quia expressa una specie alteram tacuit, facit » ad intelligendum difficile; numquid non alii generaliter id » ipsum ita complexi sunt, ut de utroque posset intelligi? » Adductis porro Marci et Lucae textibus parallelis, ita prose- » quitur: « Qui ergo nos sumus, ut dicamus, est qui moe- » chatur, uxore sua dimissa alteram ducens, et est qui hoc » faciens non moechatur? Cum Evangelium dicat omnem moe- » chari, qui hoc facit (171)? » Et cap. XII. « Nam et illud quod » etiam secundum Lucam sequitur, *Qui dimissam a viro*

(171) Ed. Maur. Opp. tom. VI cap. IX col. 391-395.

» *ducit, moechatur*, quomodo est verum? Quomodo moechatur, » nisi quia illa, quam duxit, eo vivente, a quo dimissa est, » adhuc uxor aliena est? Si enim iam suae, non alienae mi- » scetur uxori, utique non moechatur; moechatur autem; » aliena est ergo, cui miscetur. Porro si aliena est, hoc est, » eius a quo dimissa est; *etiamsi propter fornicationis causam » dimissa est, nondum emittentis uxor esse cessavit*. Si autem » illius esse cessavit, iam huius est, cui alteri nupsit; et si » huius est, non moechus iudicandus est, sed maritus. Sed » quia non eum maritum dicit Scriptura, sed moechum; adhuc » illa illius est, a quo etiam *causa fornicationis* abiecta est. » Et ideo quamcumque etiam ipse illa dimissa ducit uxorem, » quia cum alieno marito concumbit, adultera est (172). »

Lib. II. excludit S. Doctor difficultates a Pollentio propo- sitas, ut ostenderet adulterium morti esse aequiparandum, quo sensu exponebat illud apostoli: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit* etc.; cumque absurdam mentique Apostoli contrariam eiusmodi interpretationem patefecisset, concludit S. Augustinus: « Haec verba Apostoli totiens » repetita, totiens inculcata, vera sunt, viva sunt, sana sunt, » plana sunt. Nullius viri posterioris mulier uxor esse incipit, » nisi prioris esse desiverit. Esse autem desinet uxor prioris, » si moriatur vir eius, non si fornicetur. Licite itaque dimit- » titur coniunx ob causam fornicationis; sed manet vinculum » prioris, propter quod fit reus adulterii, qui dimissam duxerit » etiam ob causam fornicationis (173).

Cum nequeant adversarii haec adeo perspicua Augustini testimonia eludere, indirecte saltem moliuntur eius auctoritatem hac in re imminuere. Aiunt itaque 1. Augustinum ipsum in sua sententia dubium ac ancipitem fuisse, eo quod in hoc ipso de coniugiis adulterinis opere scripserit: « His ita » pro meo modulo pertractatis atque discussis, quaestionem

(172) Ibid. cap. XII. n. 15. col. 394.

(173) Ibid. lib. II. cap. IV. col. 406.

» tamen de coniugiis obscurissimam et implicatissimam esse
 » non nescio. Nec audeo profiteri omnes sinus eius, vel in hoc
 » opere, vel in alio me adhuc explicasse, vel iam posse, si
 » urgear explicare (174).» Quo pariter referunt quae S. Pater
 » scripsit in libro *De fide et operibus*: « Et in ipsis divinis sen-
 » tentiis ita obscurum est, utrum et iste, cui quidem sine
 » dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur,
 » si alteram duxerit, ut, quantum existimo, venialiter ibi
 » quisque fallatur. (175). » Aiunt 2. alibi contrarium docuisse,
 » licere videlicet plenum divortium in adulterii casu, ad quod
 » persuadendum proferunt quod S. Augustinus scripsit in lib.
 » *De bono coniugali*: « Qui enim dimittit uxorem suam excepta
 » causa fornicationis, facit eam moechari. Usque adeo foedus
 » illud initum nuptiale cuiusdam sacramenti res est, ut nec
 » ipsa separatione irritum fiat; quandoquidem vivente viro,
 » et a quo relicta est, moechatur, si alteri nupserit, et ille
 » huius mali causa est, qui reliquit. Miror autem, si quem-
 » admodum licet dimittere adulteram uxorem, ita liceat ea
 » dimissa alteram ducere. Facit enim de hac re S. Scriptura
 » difficilem nodum, dicente Apostolo, *ex praecepto Domini*
 » *mulierem a viro non debere discedere, quod si discesserit,*
 » *manere innuptam aut viro suo reconciliari*: cum recedere
 » utique et manere inupta, nisi ab adultero viro non debeat,
 » ne recedendo ab eo, qui adulter non est, faciat eum moechari.
 » Reconciliari autem viro vel tolerando, si se ipsa continere
 » non potest, vel correcto, forsitan iuste potest. Quomodo
 » autem viro possit esse licentia ducendae alterius, si adul-
 » teram reliquerit, cum mulieri non sit nubendi alteri, si
 » adulterum reliquerit, non video . . . Quod nequaquam puto
 » tantum valere potuisse, nisi alicuius rei maioris ex hac in-
 » firma mortalitate hominum quoddam sacramentum adhibe-
 » retur, quod deserentibus hominibus atque id dissolvere

(174) Ibid. lib. I. cap. XXV. n. 32. col. 405.

(175) Cap. XIX. n. 53. col. 183.

» cupientibus, inconcussum illis maneret ad poenam. Siquidem
 » interveniente divortio, non aboletur illa confoederatio nup-
 » tialis, ita ut sibi coniuges sint, etiam separati; cum illis
 » autem adulterium committant, quibus fuerint etiam post
 » suum repudium copulati, vel illa viro vel ille mulieri. Nec
 » tamen nisi in civitate Dei nostri, in monte sancto eius, talis
 » est causa cum uxore. Caeterum aliter se habere iura genti-
 » lium, quis ignorat, ubi interposito repudio sine reatu aliquo
 » ultionis humanae, et illa, cui voluerit, nubit, et ille, quam
 » voluerit, ducit. Cui consuetudini simile aliquid, propter
 » Israelitarum duritiam, videtur permisisse Moyses de libello
 » repudii. Qua in re exprobatio quam approbatio divortii
 » magis apparet (176). » Item quod ait *Tract. IX. in Io*: « In
 » qua responsione, si meministis, hoc ait (Christus): *Quod*
 » *Deus coniunxit, homo non separet*. Et qui bene eruditi sunt
 » in fide catholica, noverunt quod Deus fecerit nuptias, et
 » sicut coniunctio a Deo, ita divortium a diabolo sit. Sed
 » propterea in causa fornicationis licet uxorem demittere, quia
 » ipsa esse uxor prior noluit, quae fidem coniugalem marito
 » non servavit (177). »

Verum neque ancipitem se in hac doctrina S. Doctor aut
 dubium exhibuit in obiectis locis, multo vero minus sibimet-
 ipsi contrarium.

Etenim adversarii in priori textu ex lib. *De adulter. con-*
iugiis, pro certo assumunt, S. Augustinum nominatim ad quaes-
 tionem de solutione coniugalis vinculi propter adulterium
 alluisse; attamen, uti patet ex recifatis eius verbis, ipse illa
 protulit generatim de quaestione coniugii universa, quam nemo
 negaverit unquam talibus obnoxiam esse difficultatibus, quae
 non nisi aegre solvuntur, nec hactenus forte solutae sunt.
 Materia enim matrimonialis difficilis est iuris utriusque peritis,
 difficilis moralis disciplinae institutoribus, difficilis Bibliorum

(176) Cap. VII. et VIII. loc. cit. pag. 525 seqq.

(177) Opp. tom. III. n. 2. col. 560 seq.